

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:
Механізм рефінансування банків

Студентки 2 курсу 2м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Банківська справа»

Дегтяренко
Ксенії
Олександрівни

Науковий керівник
канд. екон. наук,

Калита Оксана
Василівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ	6
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ В УКРАЇНІ	13
2.1. Аналіз динаміки та обсягів рефінансування банків Національним банком України.....	13
2.2. Аналіз погашення коштів рефінансування банків.....	19
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ	27
3.1. Світовий досвід рефінансування банків.....	27
3.2. Пропозиції щодо вдосконалення рефінансування банків.....	33
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42
ДОДАТКИ	49

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що грошово-кредитна політика як складова загальнодержавної політики, повинна сприяти соціально-економічному розвитку. Шляхом застосування ключових інструментів грошово-кредитної політики, а саме завдяки рефінансуванню банківських установ, центральні банки різноманітних країн світу отримують здатність чинити вплив на операції грошового ринку, а також опосередковано впливати на реальний матеріальний сектор економіки. Саме в сучасних умовах нестабільної соціально-економічної ситуації, неприбутковості банківської системи держави, особливої гостроти набуває визначення та удосконалення існуючого механізму рефінансування головного або центрального банку банківських установ другої ланки.

На сьогодні, Національний банк України (далі НБУ), виконуючи роль кредитора останньої інстанції, за для забезпечення ліквідності банківських установ на відповідному рівні надає кредити таким за допомогою рефінансування. Попри те, що національний регулятор увесь час працює над удосконаленням засад рефінансування банків, все ж таки залишаються невирішеними деякі протиріччя, спостерігаються певні недоліки, саме цей факт зумовлює потребу подальшого наукового визначення шляхів покращення даного процесу.

Дослідженням проблем, пов'язаних із вивченням механізму здійснення операцій рефінансування та їх впливу на стійкий розвиток банківської системи, присвячено велику кількість праць як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Серед них слід виділити таких авторів, як: М. Савлук, О. Мельниченко [30], О. Кузьмак [27], А. Коваленко [24], Ю. Гаркуша [8, 9], С. Реверчук, Т. Савченко, В. Стельмах та ін.

Мета і завдання дослідження. Мета наукового дослідження - розглянути можливості рефінансування банків Національним банком України,

виокремлення ключових проблем та формування рекомендацій щодо його покращення.

Відповідно до мети дослідження було сформульовано такі **завдання**:

- розглянути теоретичні засади механізму рефінансування банків;
- провести аналіз динаміки та обсягів рефінансування банків

Національним банком України;

- здійснити аналіз погашення коштів рефінансування банків;
- провести дослідження світового досвіду рефінансування банків;
- з'ясувати проблеми рефінансування банків в Україні;
- здійснити прогнозування ставки рефінансування банків.

Об'єктом дослідження є механізм рефінансування банків другої ланки Національним банком України як кредитором останньої інстанції.

Предметом дослідження є теоретичні та методичні аспекти організації рефінансування банків Національним банком України.

Методами дослідження були загальнонаукові та спеціальні методи, а саме: метод наукових абстракцій, методи аналізу та синтезу, метод порівняння, табличний метод, індукції та дедукції, метод коефіцієнтів та методи графічного зображення, статистичні методи.

Інформаційною базою дослідження становлять нормативно-законодавчі акти України й інших країн, які регулюють діяльність банків, інструкції та положення НБУ, наукові публікації вітчизняних і закордонних учених, матеріали наукових конференцій, дані звітності банківських установ, офіційних статистичних збірників.

Практичне значення одержаних результатів. У ході дослідження механізму рефінансування Національного банку України автором зроблені відповідні висновки та запропоновані пропозиції щодо підвищення ефективності застосування інструментів рефінансування на основі зарубіжного досвіду.

Публікації. За результатами виконання випускної кваліфікаційної роботи опубліковано 1 статтю: Дегтяренко К. Теоретичні засади механізму

рефінансування банків *Бізнес-процеси у кредитно-фінансових установах* / відп. ред. Н.П. Шульга м. Київ. нац. торг.-екон.ун-т, 2020. 426 с.

Також, за результатами наукового дослідження стали основою для доповіді на науковій конференції на тему Дефініція «рефінансування»: наукові погляди *Фінансово-кредитні системи: проблеми теорії та практики*. зб. наук. ст.студ. денної та заочної форми навчання / відп. ред. Н.П. Шульга - м. Київ. Нац. торг.-екон.ун-т, 2020. 381 с.

Обсяг та структура роботи. Робота складається з 3 розділів, вступу, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 49 сторінок. В роботі представлено 13 таблиць, 9 рисунків, 2 додатки та використано 62 наукових джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ

Основою розвитку і стабільного функціонування економіки є наявність гнучкого механізму грошово-кредитного регулювання макроекономічних процесів, яке здійснюється центральним банком із метою ефективного впливу на господарську активність, темпи економічного зростання, стримування інфляції та забезпечення належного рівня зайнятості.

Зазначимо, що ключовим інструментом грошово-кредитної політики НБУ по праву можна вважати рефінансування (від англ. refinancing), тобто за класичним визначенням означає погашення позикового капіталу за допомогою отримання нових позик.

При цьому, як у вітчизняній, так і зарубіжній економічній літературі не існує єдиного трактування суті рефінансування. Основні підходи до визначення поняття «рефінансування» наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення науковцями категорії «рефінансування»*

№ з/п	Автор	Трактування поняття
1	2	3
1	Глущенко С.В. [11]	вважає, що комерційні банки мають можливість проводити рефінансування шляхом взаємного кредиту на міжбанківському кредитному ринку, випуску єврооблігацій на міжнародних фінансових ринках, а також залучення синдикуваного кредиту.
2	Джонсон М. [57]	зазначає, що «рефінансування – це кредитування комерційних банків, свого роду певний механізм забезпечення центральними банками ліквідності комерційних банків».
3	Дж. Бейлі, Р. Александер та У. Шарп [54, с. 988]	рефінансування визначають як заміну засобів, які були витрачені на певний момент часу, іншими фінансовими ресурсами для продовження надання кредиту, коли всі засоби розподілені або погасити заборгованість, що утворилась.

1	2	3
4	Косова Т. Д. [25]	визначає рефінансування як «забезпечення центральним банком банків додатковими резервами на кредитній основі, тобто запозиченими резервами».
5	Коваленко В.В., Ткаченко Д.О. [24]	розуміє під рефінансуванням можливість кредитних інститутів отримувати при необхідності кредити центрального банку шляхом переобліку векселів або під заставу цінних паперів.
6	К.Р. Макконнелл і С.Л. Брю [56]	під рефінансуванням розуміють процес отримання кредитними організаціями позик від федеральних резервних банків, що спричиняє збільшення своїх резервів/активів в обмін на боргові зобов'язання.
7	Шелудько С.А. [55]	розглядає рефінансування банків як «інструмент надання їм фінансової допомоги».
8	Ніколайчук С., Шоломицький Ю. [33]	для комерційних банків рефінансування у центральному банку – це процес відновлення банківських ресурсів, які були вкладені в позички, цінні папери та інші активи, це останній спосіб (надія) регулювання їхньої ліквідності. Для центральних банків – це спосіб випуску в обіг платіжних засобів, тобто канал безготівкової емісії, спосіб регулювання банківської ліквідності та спосіб запобігання банківській паніці
9	Савченко Т. Г. [43]	розглядає рефінансування як «інструмент грошово-кредитної політики, тісно пов'язаний з процентною політикою, але з певними власними рисами, який впливає на загальну масу грошей в обігу
10	Гаркуша Ю.О., Бахчиванжи І.І. [9]	визначає рефінансування як «механізм управління ліквідністю банківської системи та регулятор грошово-кредитного ринку».
11	Коптюх О.Г. [26]	відмічає, що під рефінансуванням банків розуміється надання центральним банком кредитних ресурсів у формі прямих кредитів, переобліку векселів, позик під заставу цінних паперів, а також через механізм організації кредитних аукціонів

Отже, дослідивши наукову літературу можна впевнено визначити два напрями трактування дефініції «рефінансування», а саме у широкому та вузькому розумінні.

Тобто, у широкому розумінні рефінансування передбачає отримання кредитними установами позичок від різних суб'єктів, у тому числі й на міжбанківському ринку, а у вузькому розумінні рефінансування розглядається як кредитування центральним банком кредитних установ.

При цьому, відповідно до вітчизняних нормативно-правових актів, рефінансування банків визначається у більш вузькому значенні: у вигляді

операцій з надання банкам кредитів у встановленому Національним банком України порядку [30].

Відповідно до ст. 7, 25 Закону України «Про Національний банк України», виступаючи у ролі кредитора останньої інстанції для банків організує систему рефінансування, встановлює порядок і умови рефінансування, здійснює операції рефінансування, забезпечуючи тим самим регулювання ліквідності банківської системи [61].

Отже, узагальнюючи наукові підходи, зазначимо, що рефінансування являє собою комплексну систему здійснення грошово-кредитної політики НБУ, спрямованої на кредитування банків другого рівня під заставу певних активів за для підтримки нормативів ліквідності останніх, а також регулювання пропозиції грошей в економіці в цілому.

Зазначимо, що реалізація рефінансування відбувається шляхом застосування певного механізму.

На нашу думку, найбільш точне визначення поняття «механізм рефінансування» наведено Мельниченко О. В., а саме: «це складний процес, який за допомогою передачі грошових коштів від кредитора до банку-позичальника, дозволяє забезпечувати економіку необхідними ресурсами в межах грошово-кредитної політики центрального банку» [30].

Даний процес забезпечується системою фінансових методів, форм та важелів на основі відповідного організаційного, правового, інфраструктурного, та інформаційного забезпечення [30].

Таким чином, рефінансування банків на сучасному етапі є одним з найважливіших інструментів грошово-кредитної політики НБУ.

Враховуючи зазначене, загальна схема механізму рефінансування центральним банком банків другого рівня може мати наступний вигляд (див. рис. 1.1):

Рис. 1.1 Механізм рефінансування НБУ комерційних банків [36]

Зазначимо, що суб'єктом рефінансування є банки та інші фінансові установи, в тому числі спеціалізована іпотечна установа. Основною ж метою рефінансування є регулювання ліквідності банків на виконання Національним банком функції кредитора останньої інстанції.

Для цього Національний банк використовує такі кредити рефінансування:

- 1) постійно діюча лінія рефінансування для надання банкам кредитів овернайт;
- 2) кредити рефінансування строком до 90 днів [34].

За потреби підтримки ліквідності банків на більш тривалий строк Національний банк України може прийняти рішення щодо здійснення рефінансування шляхом проведення тендерів строком до 360 днів.

На основі постійно діючої лінії рефінансування Національний банк здійснює підтримку короткострокової (миттєвої) ліквідності банку в національній валюті шляхом надання кредиту овернайт:

- 1) під забезпечення державними облігаціями України (крім облігацій зовнішньої державної позики) або депозитними сертифікатами;
- 2) без забезпечення (бланковий кредит) [40].

Що ж до нормативного регулювання процесу рефінансування, то він є ідентичним для процесу регулювання кредитних відносин між НБУ і банками, найважливішими серед яких є: Постанова «Про затвердження Технічного порядку проведення Національним банком України операцій з банками» від 30.04.2009 р. №260 [38]; Положення «Про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України» від 13.07.2010 р. № 327 [39]; Технічний порядок проведення операцій з надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України, затвердженого постановою Правління НБУ від 30.09.2010 № 445 [40]; Постанова «Про окремі питання рефінансування банків» від 22.05.2014 № 303 [41]; Положення «Про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи від 19.09.2015 р. № 615 [46], тощо.

В Технічному порядку проведення НБУ операцій з банками описано коефіцієнти обчислення вартості застави, надані банками при отриманні кредитів від регулятора. Конкретні правила розрахунку вартості забезпечення на рефінансування, які визначаються на постійній основі, дозволяють банкам своєчасно формувати необхідну кількість активів для забезпечення та збалансовано управляти їх ліквідністю.

У Положенні «Про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України» від 13.07.2010 р. № 327 визначені

процедури надання стабілізаційних позик та процедура зміни умов кредитного договору, який укладено з НБУ, а також зображується контроль за виконанням даних умов[39].

Змінив Постанові НБУ «Про затвердження Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи» № 615 від 19.09.2015 зробили більш гнучким регулювання ліквідності банківської системи, що є необхідною умовою для ефективної реалізації монетарної політики в рамках режиму інфляційного таргетування [46].

Не менш важливим є з'ясування переліку інструментів рефінансування та визначення основних їх.

Класифікація кредитів рефінансування досить різноманітна. Кредити рефінансування можна класифікувати за різними ознаками.

Розглянемо основні інструменти рефінансування НБУ, мету залучення банками, періодичність та порядок залучення (додаток А.).

Варто зазначити, що інструменти рефінансування НБУ дуже чутливі до помилок у грошово-кредитній політиці, що може призвести до нестабільності валюти, інфляції та слабких стимулів для кредитування економіки.

Але попри всі недоліки, ці кредити дозволяють швидко розв'язувати поточні проблеми з ліквідністю. Проте, у міру стабілізації економічної ситуації регулятор повинен використовувати більш прозорі інструменти рефінансування, наприклад, через тендери, аукціони.

Узагальнюючи відмітимо, що досвід організації системи рефінансування наочно демонструє провідну роль НБУ як суб'єкта рефінансування банків.

По-перше, НБУ виступає активним регулюючим ланцюгом банківської системи, встановлює зміст системи рефінансування банків (ієрархію, суб'єкти, об'єкти, механізми).

По-друге, при проведенні грошово-кредитної політики НБУ за результатами оцінювання стану ліквідності банківської системи виявляє

потребу власного впливу на рівень ліквідності та визначає інструменти впливу, що у свою чергу впливає на тенденції та розвиток системи рефінансування.

По-третє, під час криз ліквідності НБУ виступає головним кредитором банків. Надання кредитів у критичних ситуаціях вирішує питання стабілізації діяльності банківської системи.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз динаміки та обсягів рефінансування банків Національним банком України

Сьогодні банківський сектор, як і економіка країна в цілому, перебуває під впливом пандемії. Ефективна монетарна політика НБУ та розбудова механізму структурного рефінансування банків, що передбачає використання інструментів стимулювання банківського кредитування експортоорієнтованих підприємств та підприємств, що задіяні у процесі імпортозаміщення, допоможе подолати наслідки цієї кризи.

Проаналізуємо динаміки операцій рефінансування банків України протягом 2016-2020 років (рис. 2.1).

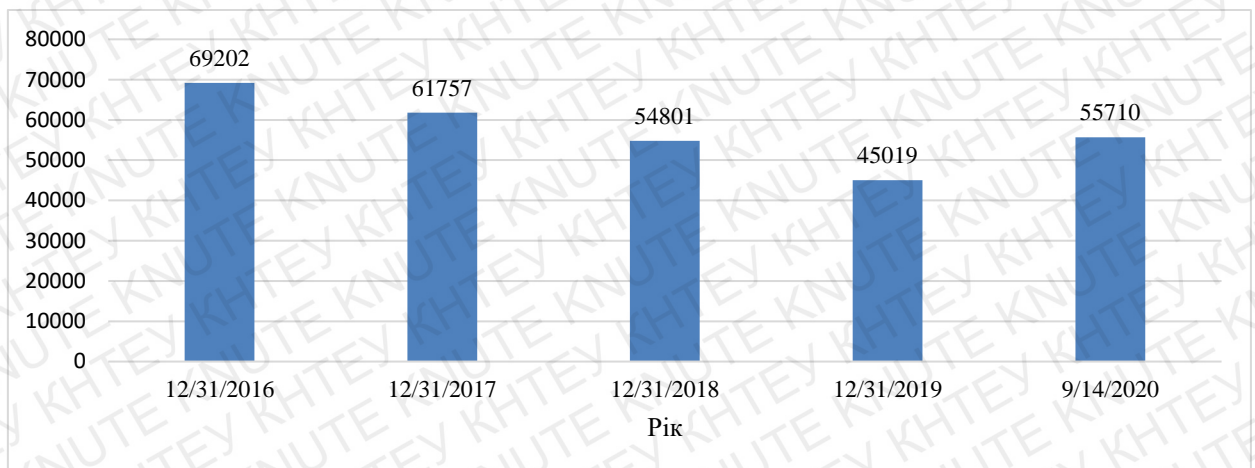

Рис. 2.1 Динаміка рефінансування банків
за 2016 – 9 місяців 2020 рр., млн. грн. *

*Примітка: побудовано автором за даними табл. 2.1

**Примітка: станом на 14.09.2020 року

За досліджуваний період на 14.09.2020 року кредити рефінансування банків НБУ становили 55710 млн. грн., що значно перевищує суму 2019 року (45019 млн. грн.), тобто відбулося зростання на 10691 млн. грн.. Це пов'язано

з активізацією кризового процесу та зростанням попиту на підтримку ліквідності банківських установ за допомогою механізмів рефінансування.

Максимальна сума кредитів рефінансування у досліджуваному періоді була зафіксована у 2016 році – 69202 млн. грн., що було зумовлено збільшенням частки проблемних банків. Мінімальна сума спостерігалася у 2019 р., що наглядно відображено на рис. 2.1. Детально розглянемо динаміку монетарних операцій Національного банку України у 2016-2020 роках в Додатку Б.

Така тенденція до зменшення обсягів кредитів рефінансування з 2016 по 2019 роки відбулася за рахунок достатньої капіталізації та прибутковості банків.

Також проаналізуємо структуру наданих кредитів рефінансування на рис. 2.2.

Рис. 2.2 Структура наданих кредитів рефінансування станом за період 2016-11 місяців 2020 рр., млн. грн.*

*Примітка: побудовано автором за даними [45]

**Примітка: станом на 30.11.2020 року

Дослідження структури механізму рефінансування демонструє зростаючу тенденцію до домінування у ній надкороткотермінових кредитів

овернайт (з 18393,7 млн. грн у 2016 році до 144604,3 млн. грн у 2018 році). Це свідчить про спрямованість політики Національного банку щодо регулювання ліквідності банківської системи на її миттєву складову. Тому більшість операцій з рефінансування банків сьогодні є короткотерміновими, і попит на такі позики зумовлений потребою комерційних банків підтримувати власну ліквідність [45]. Таким чином на такі кошти, отримані в порядку рефінансування, не доводиться розраховувати як на джерела довгострокових ресурсів, що виступає важливою проблемою, яка стримує процеси економічного зростання.

Окрім стандартних інструментів короткострокового рефінансування, Національний банк також запровадив довгострокове рефінансування банків терміном до 5 років для стимулювання економічного розвитку [37].

Новий інструмент забезпечить додаткові гарантії підтримання достатньої ліквідності в банківській системі. Це особливо важливо для безперервних транзакцій клієнтів, коли поширення коронавірусу погіршило настрої учасників фінансового ринку.

Такий європейський інструмент створює більш сприятливі умови для розвитку довгострокових позик для підприємців та фізичних осіб, включаючи іпотечні кредити, позики на розвиток бізнесу тощо [35]. У той же час банки зможуть подавати заявки на довгострокове фінансування, коли потрібна додаткова ліквідність.

Хоча в даний час банківська система України є профіцит ліквідності, впровадження нового інструменту є більш профілактичним на випадок серйозніших криз у світовій економіці.

Для забезпечення ліквідності окремого банку та всієї банківської системи в процесі реалізації монетарної політики взаємодія між регуляторами та вторинними банками відображає механізм рефінансування НБУ [10].

Завдяки функціонуванню кредитного каналу механізму передачі грошово-кредитної політики регулятор має можливість впливати на державу, банківську систему, фінансовий ринок та економіку [3].

Доцільно більше детально розглянути, яким банкам найбільше надавалися кошти рефінансування.

На десять банків України припадає 80,67% від загального обсягу кредитів НБУ. При цьому, трійку лідерів становили: АТ «Укрексімбанк» (23,48 млрд грн), АБ «Укргазбанк» (8 млрд. грн.), АТ «Альфа-Банк» (6,9 млрд. грн).

Таблиця 2.1

Топ-10 банків за обсягами отриманих кредитів рефінансування на строк більше 30 календарних днів у 2017 – 11 місяців 2020рр.*

Назва банку	Сума, тис. грн.			Обсяг, тис. грн.	Частка, %
	31.12.2017	31.12.2018	30.11.2020		
АТ "Укрексімбанк"	-	2900000	20508811	23408811	31,03
АБ "Укргазбанк"	2000000	6000000	-	8000000	10,6
АТ "Альфа-Банк"	625000	835000	5455000	6915000	9,17
АТ "Ощадбанк"	5000000	-	1200000	6200000	8,22
АК "Південний"	-	480000	2800000	3280000	4,35
ПуАТ "КБ "Акордбанк"	-	-	3245000	3245000	4,30
АТ "ПУМБ"	-	-	2700000	2700000	3,58
АТ "БАНК АВАНГАРД"	-	-	2440000	2440000	3,23
АТ "ТАСКОМБАНК"	-	-	2370000	2370000	3,14
АТ "Кредобанк"	-	-	2300000	2300000	3,05
Загальна сума рефінансування наданого на строки більше 30 днів, що припадає на ТОП-10 банків протягом 2017-2020 рр.	7625000	10215000	43018811	60858811	80,67
Загальна сума рефінансування наданого на строки більше 30 днів протягом 2017-2020 рр.	7697000	12515000	55224388	75436388	100

*Примітка: розраховано та побудовано автором за джерелом [45]

Слід зазначити, що фактично, рефінансування надавалося уряду. Державні банки, які активно купують державні облігації, особливо АТ

"Ощадбанк", АТ "Укрексімбанк" та Укргазбанк, отримали майже 45% загального обсягу рефінансування. Деякі банки, які не погасили свої попередні борги, отримують нові позики [4]. Така політика Нацбанку призведе до розвитку інфляції та створює додаткові перешкоди для економічного зростання.

Важливу роль в орієнтованій вартості таких кредитів рефінансування відіграє процентна ставка, будується коридор процентних ставок.

Склад та структуру операцій рефінансування НБУ банків за процентними ставками представлено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

**Динаміка процентних ставок рефінансування банків НБУ
за період 2007- 8 місяців 2020 рр., %***

Період	Облікова ставка	Види операцій рефінансування				Середньозважена ставка за всіма інструментами
		Операції РЕПО	Кредити овернайт	Позички, які надані на тендері	Стабілізаційний кредит	
2007	8,0	–	11,1	10,0	–	10,1
2008	12,0	13,8	16,0	16,6	–	15,3
2009	10,25	21,6	18,1	20,6	–	16,7
2010	7,75	9,4	11,3	11,1	–	11,6
2011	7,75	12,6	9,4	12,5	–	12,4
2012	7,5	7,9	8,8	7,7	9,5	8,1
2013	6,5	6,9	7,6	6,8	8,9	7,2
2014	14,0	8,1	15,5	15,8	–	15,6
2015	22,0	24,0	25,2	24,7	–	25,2
2016	14,0	–	18,6	17,7	–	17,4
2017	14,5	–	16,2	15,7	–	16,1
2018	18,0	–	19,1	19,7	–	19,2
2019	13,5	–	19,7	17,5	–	18,4
За 8 міс. 2020 р.	6,0	–	7,0	6,0	–	6,0

*Примітка: побудовано та розраховано автором на основі джерел [14, 45]

**Примітка: станом на 31.08.2020

Як свідчать дані табл. 2.2, структура операцій рефінансування НБУ постійно змінюється. Загальна тенденція зміни цих показників відображає такі результати: всі проаналізовані процентні ставки з 2016 по 2018 рік синхронно

зростали незначними темпами, проте за підсумками 2019-2020 років відбулося різке їх зменшення. У періоди, коли облікова ставка НБУ була на рівні 18-15%, банки залучали депозити під 16-13% та вкладали їх переважно у депозитні сертифікати НБУ [28].

Тобто банки дотримувалися виваженої політики формування активів, віддаючи перевагу безризиковим операціям та отриманню гарантованого доходу, фактично звівши кредитування до мінімуму [2].

Ставка рефінансування визначається відповідно до облікової ставки Національного банку, яка залежить від тривалості та виду рефінансування. Пряму залежність між обліковою ставкою та ставкою рефінансування демонструє рис. 2.3.

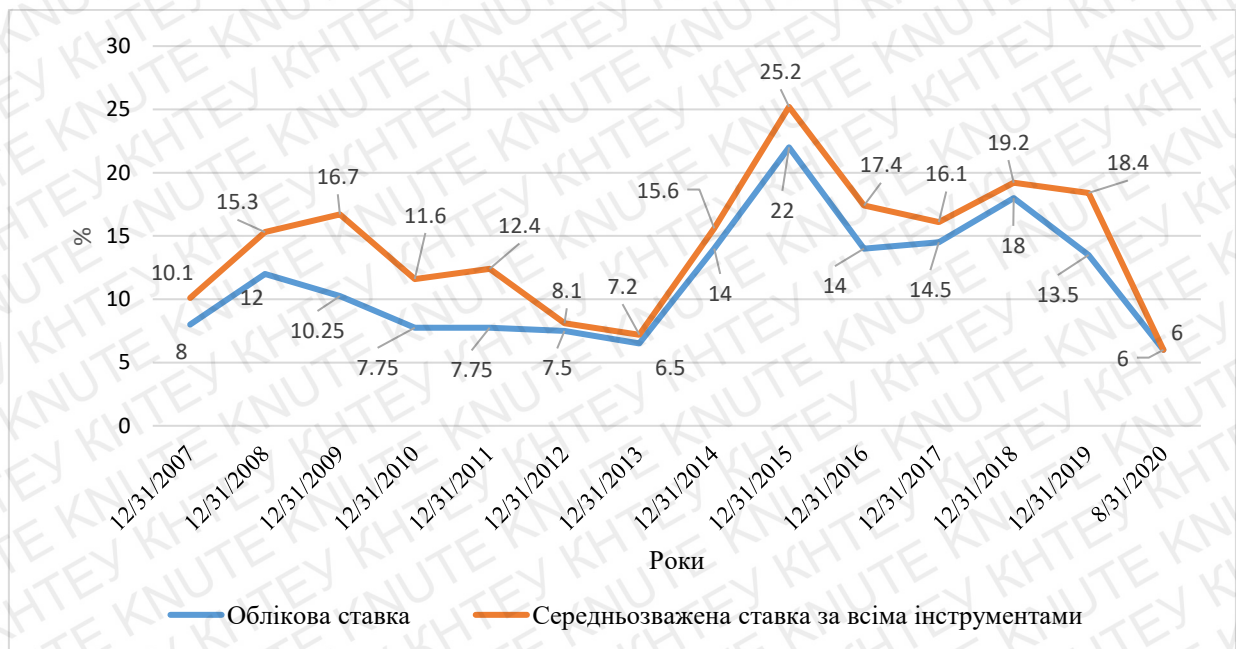

Рис. 2.3 Динаміка облікової ставки НБУ за період 2007 – 8 місяців 2020 рр., %*

*Примітка: побудовано автором на основі табл. 2.2

Варто зазначити, що Національний банк зробив висновки після кризи 2014 року, тому поточну кризу банки зустріли зі значним запасом ліквідності [5].

Наразі вимоги до оцінки кредитного ризику значно вищі, банки мають вчасно реагувати на погіршення якості портфеля, постійно підтримувати

належний рівень резервів та тримати капітал на покриття потенційних збитків [23].

Крім того, щорічний стрес-тест, запроваджений Національним банком, допомагає сектору краще реагувати на макроекономічні шоки та стимулює формування резервів капіталу [10].

У 2018 – 2019 роках українські банки уперше в історії отримали суттєві прибутки, рентабельність їх капіталу за 2019 рік у середньому перевищувала 30%. Це також відрізняє поточну ситуацію від ситуації напередодні кризи 2014 року, до якої сектор підійшов із практично нульовим прибутком [12]. Зростання операційної ефективності дало змогу банкам генерувати власний капітал та нарощувати кредитний портфель.

Для того, щоб механізм рефінансування функціонував правильно необхідно контролювати не тільки видачу кредитів рефінансування, а і погашення цих кредитів, що буде досліджено в пункті 2.2.

2.2. Аналіз погашення коштів рефінансування банків

Перш за все зазначимо, що операції рефінансування надаються банківським установам на умовах повернення, строковості, платності. Виходячи з цього Національний банк у 2019 році отримав на погашення заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків 3,6 млрд. грн., що на 960 млн. грн. більше ніж у 2018 році (рис. 2.4).

При цьому, Національний банк України у 2017 році отримав на погашення заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків 2,1 млрд грн. Ця сума складалася з коштів, що надійшли від реалізації Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) заставного майна (активів) та коштів, отриманих з інших джерел.

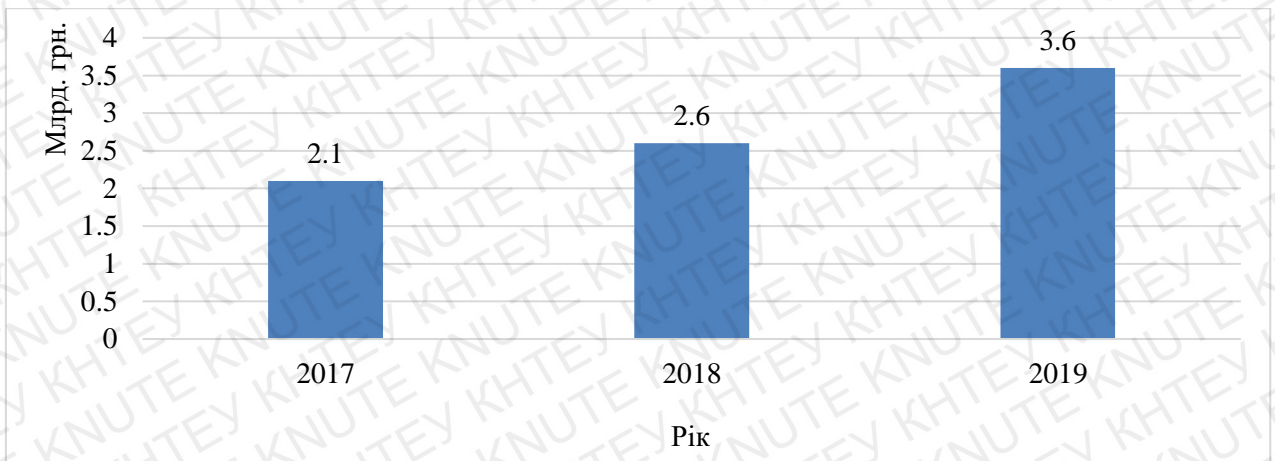

Рис. 2.4 Динаміка погашення кредитів рефінансування банків за 2017–2019 роки *

*Примітка: побудовано автором на основі [46-48]

Аналізуючи дані 2017 р., можна відмітити, що Національний банк України отримав на погашення заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків 2,1 млрд. грн.. Ця сума складалася з коштів, що надійшли від реалізації Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) заставного майна (активів) та коштів, отриманих з інших джерел [6].

Структуру джерел погашення кредитів рефінансування банків протягом 2017 року наведено на рис. 2.5.

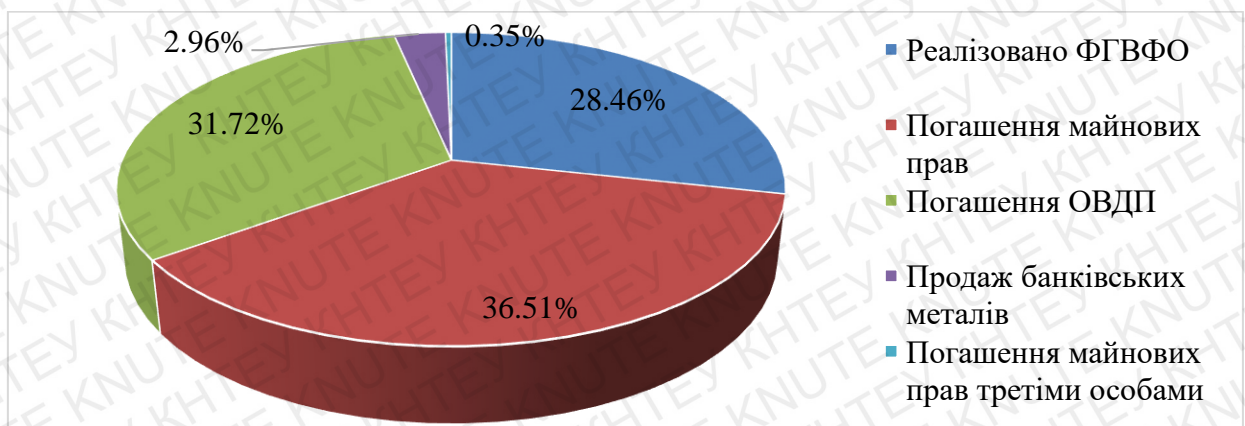

Рис. 2.5 Структура погашення кредитів рефінансування банків за 2017 рік*

*Примітка: побудовано автором на основі [6]

Зокрема, за 2017 рік ФГВФО було реалізовано заставлене майно на суму 595,84 млн. грн. (28,46%), з яких НБУ отримав 574,7 млн. грн.. Переважну більшість реалізованих активів, а саме на суму 529,2 млн грн, становили права вимоги за заставленими НБУ кредитними договорами. Сума отриманих коштів НБУ від реалізації майна у 2017 році на 13% перевищує показник реалізації аналогічних активів у 2016 році (510,2 млн. грн.).

Стосовно інших джерел погашення заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків, то це були кошти від:

- погашення майнових прав на суму 764,5 млн. грн. (36,51%);
- погашення ОВДП на суму 664,3 млн. грн. (31,72%);
- продаж банківських металів на суму 62,0 млн. грн. (2,96%);
- погашення майнових прав третіми особами на суму 7,3 млн. грн. (0,35%).

За найвищу ціну (243,7 млн грн) у 2017 році було реалізовано права вимоги за кредитним договором, переданим ПАТ «Дельта Банк» у заставу НБУ.

Також за 2017 рік більш, ніж у 13 разів збільшилися обсяги погодження НБУ реалізації прав вимоги за заставленими кредитними договорами. Зокрема, було прийнято 63 рішення щодо реалізації прав вимоги за 50,2 тис. кредитних договорів, загальна заборгованість за якими складає майже 55 млрд. грн. [1].

Збільшення обсягів погодження реалізації заставленого майна (активів) відбувається у зв'язку з підвищенням оперативності прийняття управлінських рішень з боку ФГВФО [16].

На збільшення продажів заставленого майна також вплинув перехід ФГВФО на електронну систему торгів ProZorro. Продажі, яка надала змогу задіяти одразу 29 провідних електронних майданчиків України, забезпечила прозорість та неупередженість організаторів торгів.

Що стосується 2018 року, то Національний банк України у цьому році отримав на погашення заборгованості за кредитами рефінансування

неплатоспроможних банків на 0,5 млрд. грн більше ніж у 2017 році, а саме 2,6 млрд. грн.

Структуру джерел погашення кредитів рефінансування банків протягом 2018 року наведено на рис. 2.6.

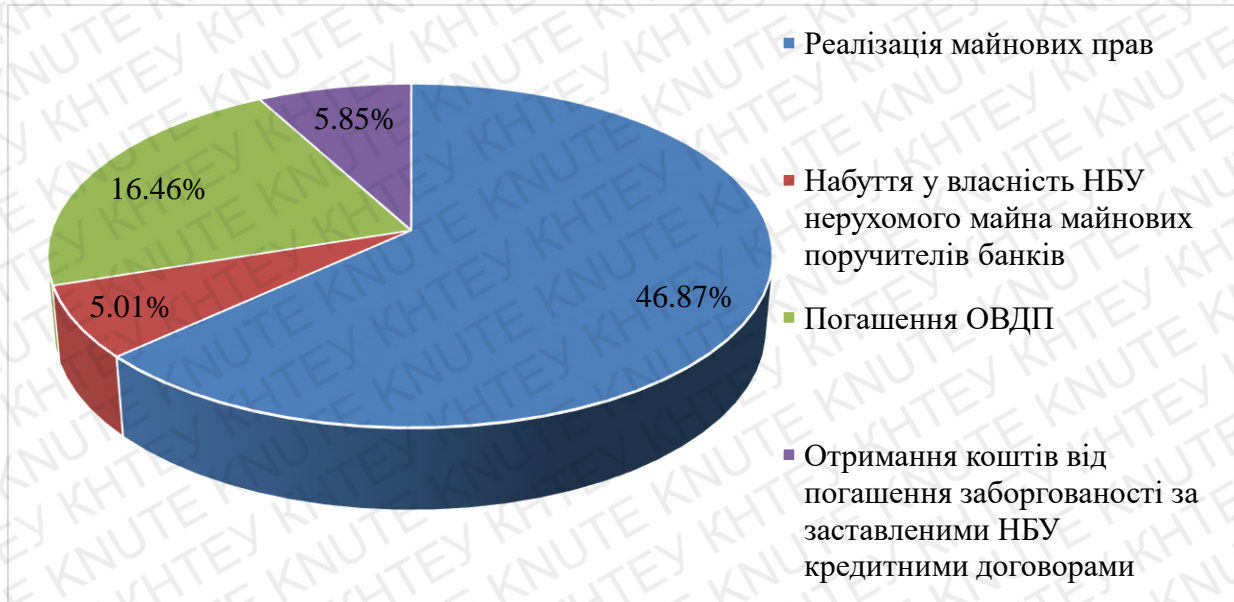

Рис. 2.6 Структура погашення кредитів рефінансування банків за 2018 рік*

*Примітка: побудовано автором на основі [47]

Отже, найбільше коштів у 2018 році отримано від реалізації майнових прав – 1237,7 млн. грн (46,87%). Ще 681,6 млн. грн. (25,81%) надійшли від реалізації нерухомого майна. Іншими джерелами погашення заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків стали кошти від:

- погашення ОВДП на суму 434,8 млн. грн. (16,46%);
- набуття у власність НБУ нерухомого майна майнових поручителів банків на суму 132,3 млн. грн. (5,01%);
- отримання коштів від погашення заборгованості за заставленими НБУ кредитними договорами на суму 154,4 млн. грн. (5,85%).

За найвищу ціну – 308 млн грн – у 2018 році реалізовано також майнові права, передані в заставу Національному банку ПАТ «Дельта Банк».

У 2018 році обсяг погодження Національним банком початкових цін реалізації майнових прав за заставленими кредитними договорами збільшився

більш ніж удвічі – до 100,5 млрд. грн. – у порівнянні з 2017 роком (45 млрд. грн.). Це пов'язано із запровадженням портфельного погодження реалізації активів, а також зі спрощенням процедури визначення початкової ціни реалізації активів, яка відповідає сумі загальної заборгованості за кредитними договорами [18].

Якщо говорити ж про джерела погашення кредитів рефінансування у 2019 р., то найбільше коштів отримано від реалізації заставлених неплатоспроможними банками майнових прав за кредитними договорами – 1,73 млрд. грн. (47,97%) та об'єктів нерухомого майна – 297,8 млн. грн. (8,26%).

Структуру джерел погашення кредитів рефінансування банків протягом 2019 року наведено на рис. 2.7.

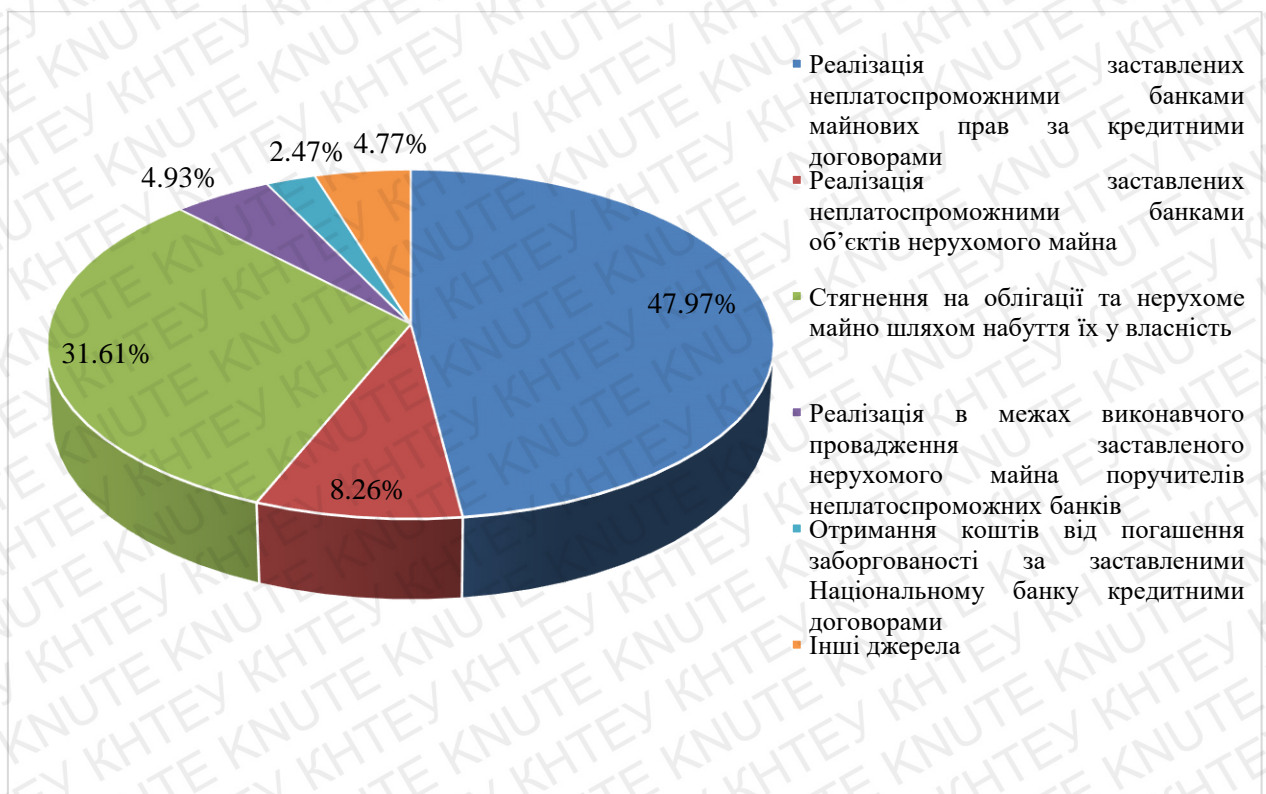

Рис. 2.7 Структура погашення кредитів рефінансування банків за 2019 рік*

*Примітка: побудовано автором на основі [48]

Дані рис. 2.7 свідчать про те, що частково заборгованість за наданими Національним банком кредитами рефінансування неплатоспроможних банків була погашена за рахунок:

- звернення Національним банком стягнення на облігації та нерухоме майно шляхом набуття їх у власність на загальну суму 1,14 млрд. грн. (31,61%);
- реалізації в межах виконавчого провадження заставленого нерухомого майна поручителів неплатоспроможних банків на загальну суму 177,90 млн. грн. (4,93%);
- отримання коштів від погашення заборгованості за заставленими Національному банку кредитними договорами на загальну суму 89,01 млн. грн. (2,47%);
- інших джерел погашення заборгованості на загальну суму 171,96 млн. грн. (4,77%).

За найвищу ціну – 777,13 млн. грн. у 2019 році реалізовано майнові права за кредитними договорами, переданими ПАТ «КБ «НАДРА» в заставу Національному банку (майнові права на ТРЦ «Республіка»).

Протягом 2019 року Національний банк погодив умови реалізації заставлених майнових прав за кредитними договорами із сукупною початковою ціною реалізації 62,50 млрд. грн. та об'єктів нерухомого майна із сукупною початковою ціною реалізації у розмірі 3,94 млрд. грн..

На кінець 2019 року усі судові рішення до фінансових поручителів та майнових поручителів, які набрали законної сили, були ухвалені на користь Національного банку.

Заборгованість неплатоспроможних банків за кредитами рефінансування у 2019 році скоротилася до 44 млрд. грн. станом на 1 січня 2020 року. Що стосується 2020 року, то спостерігається стійка тенденція, щодо заборгованості неплатоспроможних банків перед Національним банком, що наведено в табл. 2.3.

Також доцільно відзначити, що у 2020 році Національний банк продовжує роботу із заставами неплатоспроможних банків, наданих йому як забезпечення кредитів рефінансування. Фактичний обсяг погашень за

кредитами рефінансування, наданими неплатоспроможним банкам, у першому півріччі 2020 року становив 1,1 млрд грн.

Таблиця 2.3

**Загальний обсяг заборгованості неплатоспроможних банків перед
Національним банком за 7 місяців 2020 року***

Заборгованість	2020 рік						
	01.01	01.02	01.03	01.04	01.05	01.06	01.07
Основна сума кредиту, млрд. грн.	37,31	37,14	36,75	36,63	36,49	36,46	36,22
Відсотки, млрд. грн.	6,61	6,61	6,61	6,60	6,60	6,60	6,60
Усього, млрд. грн.	43,92	43,75	43,36	43,24	43,10	43,07	42,82

*Примітка: побудовано автором на основі [45]

Протягом 2020 року вживаються заходи щодо їх примусового виконання. На розгляді в судах залишається 60 справ, за якими наразі немає рішень, які б набрали законної сили для звернення їх до виконання, а також 10 справ про банкрутство майнових поручителів.

Отже, узагальнюючи вище описане, відмітимо, що для забезпечення стійкості банківської системи Національний банк України вживає цілу низку стабілізаційних заходів, ключова роль серед яких належить рефінансуванню.

Проведений аналіз показав, що станом на 14.09.2020 року кредитний портфель рефінансування банків НБУ становив 55710 млн. грн., при цьому, максимальна сума кредитів рефінансування у досліджуваному періоді була зафіксована у 2016 році – 69202 млн. грн.. Мінімальна сума спостерігалася у 2019 р.

Якщо говорити про погашення кредитів рефінансування, у 2019 р., то найбільше коштів отримано від реалізації заставлених неплатоспроможними банками майнових прав за кредитними договорами – 1,73 млрд. грн. (47,97%) та за рахунок звернення Національним банком стягнення на облігації та нерухоме майно шляхом набуття їх у власність на загальну суму 1,14 млрд.

грн. (31,61%). При цьому, заборгованість неплатоспроможних банків за кредитами рефінансування у 2019 році скоротилася до 44 млрд. грн. станом на 1 січня 2020 року.

Отже, недоліки та проблеми у вітчизняній практиці рефінансування, які проявилися під час системної банківської кризи, ще не повністю подолані. Так, потребує додаткового дослідження та доопрацювання чинна нормативно-правова база, механізми рефінансування за кожним окремим інструментом, особливості забезпечення повернення кредитів з рефінансування тощо. Подальші дослідження в цих сферах сприятимуть активізації кредитного ринку та досягненню макроекономічної стабільності в країні.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

3.1. Світовий досвід рефінансування банків

Виклики сучасного етапу економічного розвитку в Україні потребують формування ефективної системи рефінансування. Світова практика побудови систем рефінансування дозволяє виділити типові організаційні форми рефінансування, що використовуються в більшості з них, коротка характеристика яких подана у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Основні організаційні форми рефінансування*

Організаційна форма	Мета застосування	Учасники	Інструмент	Вид активів, що є забезпеченням
Кредитування центральним банком комерційних банків	Забезпечення ліквідними засобами	Центральний банк, банки	Кредит Операції РЕПО	Права вимог по кредитних договорах, цінні папери
Міжбанківське кредитування	Забезпечення ліквідними засобами	Банки	Кредит Операції РЕПО	Активи банку — позичальника
Сек'юритизація активів	Забезпечення ліквідними засобами, зниження ризиків	Фінансові компанії, банки	Цінні папери	Права вимог за кредитними договорами
Конвертація облігацій	Додатковий прибуток	Емітент, банки	Цінні папери	Облігації старого випуску

*Примітка: побудовано автором на основі [45]

Аналіз специфіки використання різних форм рефінансування дозволяє виділити такі їх загальні риси, як:

- спрямованість на залучення додаткових фінансових ресурсів у процесі своєї діяльності на основі використання різних кредитних і фінансових інструментів;
- наявність факту заміни одного боргового зобов'язання іншим (позика – цінний папір; цінний папір – цінний папір; цінний папір – позика) [17].

З урахування вищевикладеного, на нашу думку, рефінансування доцільно визначати як залучення тимчасових фінансових ресурсів за допомогою різних кредитних і фінансових інструментів, що супроводжується заміною одного боргового зобов'язання на інше.

Серед різних організаційних форм рефінансування найбільш важливим сегментом механізму підтримки ліквідності кредитних організацій залишається кредитування їх з боку центрального банку, оскільки саме центральний банк є кредитором останньої інстанції, завданням якого є підтримка ліквідності банківської системи країни та здійснення грошово-кредитного регулювання [19].

Загальновідомим є те, що кредити, надані центральним банком, розширюючи ресурсну базу комерційних банків, сприяють активізації процесу кредитування і тим самим збільшують грошову масу в обігу. На макроекономічному рівні інструменти рефінансування допомагають центральному банку здійснювати щоденне управління резервами банківської системи, спрямоване на досягнення довгострокових цілей грошово-кредитної політики [18]. Змінюючи параметри інструментів рефінансування, центральний банк подає сигнал приватному сектору про зміну поточних цільових орієнтирів грошово-кредитної політики. Одночасно на макрорівні рефінансування центральним банком комерційних банків є важливим інструментом розвитку міжбанківського ринку [7].

Узагальнення зарубіжної практики кредитування центральними банками комерційних банків дозволяють виділити такі загальні умови його використання:

- здійснення центральними банками операцій рефінансування тільки з фінансово стабільними кредитними організаціями;
- використання стандартизованого забезпечення при кредитуванні центральними банками комерційних банків, що дозволяє: мінімізувати кредитний ризик при проведенні операцій кредитування, здійснювати вказані операції на єдиних умовах (за однаковою процентною ставкою для відповідного терміну кредитування);
- використання при контролі за ризиками однакових інструментів, але в різних поєднаннях (кредитні ліміти на контрагентів, ліміти по емітентах забезпечувальних активів (що продаються або передаються під заставу) або секторах економіки, порядок оцінки предметів застави, первинна знижка з номіналу при оцінці, корекція знижки, заборона тісних зв'язків).

При цьому основними принципами рефінансування центральним банком комерційних банків є:

- орієнтація на макроекономічні показники грошово-кредитної політики, що припускає органічну ув'язку обсягів здійснюваних операцій (видаваних кредитів і операцій РЕПО), їх термінів і процентних ставок з параметрами грошово-кредитної політики (рівнем інфляції, величиною грошової бази, міжнародних резервів тощо);
- пріоритет інтересів центрального банку по відношенню до інтересів кредитних організацій, що не може визначати відносини, що виникають при цьому як партнерські;
- жорстке регулювання центральним банком правил здійснення цих операцій, що мінімізує рівень його кредитного ризику;
- базування на загально визнаних принципах організації кредитних відносин, якими є терміновість, платність, забезпеченість [13].

Окрім цього, досвід багатьох країн світу свідчить, що важливими складовими політики центрального банку в контексті підтримки стійкого економічного зростання є посилення ролі банків як інституту фінансового посередництва та розвиток інструментів інвестиційного рефінансування

центробанку. Активна участь центрального банку в процесах рефінансування банків у рамках кредитування інвестиційних проєктів підвищуватиме ефективність каналів грошової трансмісії у контексті як підтримки стійких темпів економічного зростання, так і усунення інфляційних ризиків, викликаних зростанням грошової пропозиції [21].

З огляду на розгортання коронакризи центральні банки країн Східної Європи активно реагували на нові загрози макроекономічній стабільності. Заходи підтримки включали розширення як механізмів рефінансування банківських кредитів, так і операцій із державними цінними паперами, операцій по викупу проблемних активів тощо.

У березні-червні 2020 року з 14 країн Східної Європи, валюти яких не належать до резервних і які здійснюють політику інфляційного таргетування, 11 центральних банків здійснювали підтримку економіки через механізми рефінансування банків (включаючи кредитну підтримку спеціалізованих програм за зниженими ставками), з яких п'ять центробанків – у обсягах понад 1% ВВП (чистим приростом) [60].

Найбільші операції рефінансування банків зафіксовано в таких країнах, як:

- Угорщина (2,4% ВВП),
- Вірменія (2,1%),
- Туреччина (2,0%),
- Грузія (1,4% ВВП) [49].

При цьому, на кінець червня 2020-го рівень підтримки банківської ліквідності за цим інструментом у зазначених країнах перевищує 5% ВВП.

За ними слідує Росія, Албанія, Азербайджан, Польща, де обсяги рефінансування коливаються в межах 1–3% ВВП. В Україні ж цей рівень становить лише 0,2% ВВП.

Що ж до євросони, то програма надання цільових довгострокових кредитів рефінансування банкам, яка діє на її території, то з 2014 року (TLTRO I – з червня 2014-го, TLTRO II – з березня 2016 року, TLTRO III – з вересня

2019-го), передбачає рефінансування банків Єврозони під кредити, які надані нефінансовим корпораціям і домогосподарствам на пільгових порівняно із стандартними операціями умовах [44]. Метою програми є пом'якшення кредитних умов для приватного сектору та стимулювання банківських кредитів у реальний сектор.

У рамках актуальної Програми TLTRO III рефінансування надається на три роки із початком виплат через два роки та за ставкою, що може бути на 50 б.п. нижчою від середньої ставки за депозитними операціями ЄЦБ (наразі мінус 0,5%), на період з 24 червня 2020-го до 23 червня 2021-го та на рівні середньої ставки за депозитними операціями на період після 23 червня 2021 року.

По суті, це створення системи «подвійної ставки» (dual rate), яка даватиме змогу рефінансувати банки за ставкою, нижчою від тієї, яку вони сплачують для депонування коштів у центральному банку. Обсяг та умови рефінансування, яке мають можливість отримати банки, прив'язані до обсягу їх кредитів нефінансовим корпораціям і домогосподарствам та залежать від структури кредитного портфеля банку [57].

Напередодні запровадження програми очікувалося, що її обсяг становитиме до 1 трлн євро. Проте вже у червні 2020 року банкам було надано цільового довгострокового рефінансування на суму близько 1,3 млрд євро, що збільшило залишок за довгостроковими кредитами рефінансування ЄЦБ (разом із попередніми серіями) до 1,6 трлн євро.

В свою чергу, Цільова програма Банку Угорщини («Фінансування заради зростання», FGS) діяла у 2013–2017 роках і була оновлена у 2019–2020 роках. У рамках програми центральний банк здійснював рефінансування банків за нульовою процентною ставкою на умовах спрямування коштів на кредитування мікро-, малих і середніх підприємств на строк від трьох до десяти років і за ставкою, яка не перевищує 2,5% річних [59].

Цільове призначення кредитів визначалося центральним банком і включало: рефінансування раніше отриманих кредитів (у національній чи

іноземній валюті), фінансування оборотного капіталу, фінансування нових довгострокових інвестицій і пре-фінансування позик із фондів ЄС.

За чотири роки реалізації програми (з червня 2013-го до березня 2017-го) близько 40 тисяч підприємств отримали фінансування на суму понад 2,8 трлн форинтів (більш як 8 млрд євро, або 7% ВВП).

На інвестиційні цілі було спрямовано 60% цієї суми, на поповнення обігових коштів – 18%. Після періоду тривалої стагнації щорічні темпи зростання корпоративних кредитів повернулися в діапазон 5-10%. За оцінками Банку Угорщини, реалізація програми прискорила економічне зростання у 2013-2017 роках на 2-2,5% порівняно зі сценарієм повільного відновлення та на 6% порівняно зі сценарієм продовження кредитної кризи [50]. Це дало можливість створити близько 20 тисяч робочих місць в економіці.

У Росії активне застосування інструментів інвестиційного рефінансування відбулось одночасно із започаткуванням циклу жорсткої монетарної політики. Із грудня 2014 року Центральний банк Росії різко підвищив ключову ставку з 9,5 до 17% [57]. Однак одночасно з цим було значно розширено кількість програм, у рамках яких Центральний банк Росії надавав рефінансування банкам на реалізацію визначених проєктів за зниженими ставками від 6,5 до 10,75% річних [22]. Уже через три місяці після зазначеного підвищення ключової ставки банк Росії започаткував програму пільгового рефінансування проєктів малого та середнього бізнесу за ставкою 6,5% річних. Із початком коронакризи Центральний банк Росії започаткував нові інструменти надання пільгового рефінансування за ставкою 4,5% річних за кредитами банків для підприємств на невідкладні потреби та з метою збереження зайнятості (у тому числі за кредитами без забезпечення). З 22 червня 2020-го ставку таких кредитів знижено до 2,5% річних.

Отримані українськими банками кредити рефінансування на сьогодні переважно не пов'язані з інвестиційними проєктами. Більшість із них використовуються комерційними банками для купівлі державних цінних

паперів [58]. Вочевидь, це не є свідченням ефективного спрямування грошової пропозиції.

Виходячи з вище зазначеного доцільним є запровадження Національним банком цільової програми рефінансування банків під кредити реальному сектору на інвестиційні потреби та на підтримку оборотного капіталу [51]. Це дасть змогу посилити ефективність інституту фінансового посередництва в Україні та дієвість монетарного інструментарію Національного банку України, а не просто бути джерелом фінансування нормативів останньої інстанції.

3.2. Пропозиції щодо вдосконалення рефінансування банків

Банківська система в сучасних умовах звичайно є недосконалою, то ж ми можемо визначити ряд проблем в її функціонуванні. Беручи до уваги характер політики рефінансування в Україні та світовий досвід, ми можемо визначити деякі відмінності в механізмах їх реалізації. Звичайно, є певні проблеми та недоліки у механізмі рефінансування, про які ми поговоримо нижче.

Першою проблемою хочемо виокремити те, що питання забезпечення банків довгостроковими ресурсами залишається невирішеним, а оптимальний «коридор» між ставкою рефінансування та ставкою за депозитними сертифікатами ще не встановлений [10].

З цього випливає, що ставки рефінансування банків є досить високими, що автоматично призводить до зростання вартості кредитних ресурсів. Таким чином, ми розуміємо, що необхідно знизити ставки рефінансування для різних інструментів механізму застосування.

Слід зазначити, що операції постійного доступу - позики овернайт та депозитні сертифікати овернайт - широко використовуються для регулювання ліквідності банківської системи в Україні [8].

З вище зазначеного випливає друга проблема механізму рефінансування банків в Україні. Кредити овернайт дуже чутливі до помилок монетарної політики, що може призвести до нестабільності валюти, інфляції та порушення мотивації до кредитування економіки.

У розвинених країнах пріоритет надається операціям на відкритому ринку (операції репо та інші операції), що регулярно виконуються центральними банками, та додатковим операціям нагляду за ліквідністю та структурним операціям з управління ліквідністю, що стимулюють ліквідність, коли це необхідно [19].

Наступною проблемою сучасного механізму рефінансування є відсутність контролю за цільовим використанням позик. Значною проблемою для системи може бути те, що позики, надані НБУ, не використовуються за призначенням.

Таким чином кошти банку можуть використовуватися для спекуляції валютою на валютному ринку та експорту її за кордон. Тому цю проблему можна вирішити за допомогою посиленого контролю та фінансової звітності щодо використання позик. Цього можна досягти, призначивши спеціального представника НБУ. Функції нагляду будуть виконуватися щодо цільового використання коштів [27].

За таких обставин може бути розглянуто можливість надання в деяких випадках кредитів рефінансування без застави, як більш оперативний інструмент політики рефінансування.

Слід зазначити, що багато нестандартизованих інструментів, процентних ставок рефінансування та різних строків погашення можуть спричинити погіршення політики процентних ставок, тим самим негативно впливаючи на вартість кредитних ресурсів.

Тому на цьому етапі існує нагальна потреба запровадити механізм, що дозволяє комерційним банкам спільно з Національним банком України ефективніше пристосовуватися до змін економічної ситуації. З цього випливає

перше, що потрібно зробити, то це вдосконалити інструменти рефінансування комерційних банків.

Враховуючи, що якісна зміна грошово-кредитної політики не проводилась для оптимізації управління ліквідністю банківського сектору, ризик повторення цієї негативної ситуації високий. Проте, той факт, що операції з рефінансування фактично не використовуються для стимулювання продуктивного кредитування реального сектору та запровадження позитивного європейського досвіду в цій галузі, має бути виправлений [4].

Вищезазначені фактори спричинили проблеми в банківській сфері, що вимагає удосконалення існуючого механізму та заходів грошово-кредитної політики щодо забезпечення стабільності банківської системи в цілому.

Проаналізувавши наведене вище, можемо визначити основні шляхи вдосконалення механізму рефінансування НБУ банків в Україні:

- розкриття всіх видів кредитів та інформація про їх погашення в рамках підвищення прозорості Національного банку, що допоможе ретельно проаналізувати кредитний бізнес Національного банку;
- застосування ефективного методу оцінки фінансової стійкості банку, який визначить фактичне фінансове становище банку та зменшить ризик невиконання зобов'язань за кредитом рефінансування;
- удосконалити політику процентних ставок, особливо нижчі ставки дисконтування, що вплине на ринкові процентні ставки та наявність позикових коштів;
- моніторинг використання позик, отриманих від регулятора, з метою запобігання виведенню коштів за кордон або спекулятивним діям на валютному ринку;
- надзвичайна підтримка банків, які надають позики стратегічно важливим державним програмам та галузям;
- використання ефективних інструментів політики рефінансування з урахуванням досвіду розвинених країн.

Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що економічна ситуація в нашій країні вимагає необхідності зменшення інфляції за допомогою одноразового стимулювання економічного зростання.

На наш погляд, досить доречно буде реалізувати національну програму довгострокового рефінансування для економічного зростання України на наступних засадах, наведених на рис. 3.1.

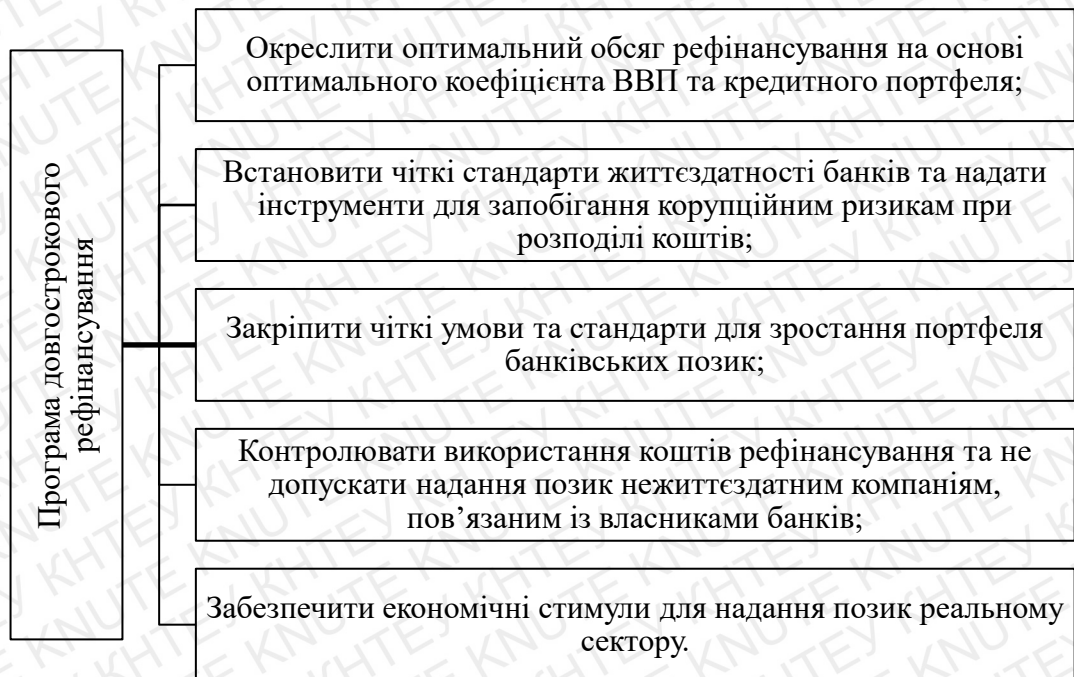

Рис. 3.1. Програма довгострокового рефінансування

*Примітка: побудовано автором на основі [62]

Отже, щоб Україна успішно вийшла з кризи, їй потрібно стабільне функціонування банківської системи країни, орієнтуючись на внутрішній кредитний потенціал.

З цієї причини важливо забезпечити ефективне використання рефінансування шляхом зміщення фокусу монетарної стратегії з антикризового на економічний розвиток, через грошово-кредитну політику і на цій основі, підтримуючи кредитування реальної економіки – забезпечити фінансову безпеку української банківської системи в довгостроковій перспективі.

На нашу думку, вищезазначені висновки та рекомендації допоможуть сформувати сучасний та ефективний механізм рефінансування, який

забезпечить стабільний розвиток банківської системи та дасть поштовх для подальшого розвитку.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У роботі наведено теоретичні та практичні аспекти рефінансування НБУ комерційних банків. Це дало змогу зробити висновки і сформулювати пропозиції, які розкривають результати виконання окреслених у дослідженні завдань.

Рефінансування – це один із поширених інструментів грошово-кредитної політики, який використовується центральними банками різних країн. це операції з надання банкам кредитів у встановленому НБУ порядку. Основною метою рефінансування є регулювання ліквідності банків на виконання Національним банком функції кредитора останньої інстанції.

Класифікація кредитів рефінансування досить різноманітна. Кредити рефінансування можна класифікувати за різними ознаками, зокрема за формою забезпечення, за терміном використання, за способом надання кредитів рефінансування, за характером впливу на грошово-кредитний ринок.

Механізм рефінансування – це процес передачі змін (ресурсів та інформації) від учасників ринку і національних агентів до банків з подальшим впливом на соціально-економічний розвиток національної економіки. Цей процес забезпечується системою фінансових методів, форм та важелів на основі відповідного організаційного, правового, інфраструктурного, та інформаційного забезпечення.

Формами рефінансування банків є: кредити; операції з цінними паперами. Основні методи: кредитування центральним банком (у тому числі облік і переоблік цінних паперів); угоди РЕПО з цінними паперами; угоди валютного СВОПу; кредитні аукціони тощо.

Важелями рефінансування, можна вважати: облікову ставку центрального банку, ринкову процентну ставку за операціями, курс цінних паперів, курси валют, дисконт.

Правовим забезпеченням механізму рефінансування є Конституція України, Закони України, Постанови НБУ. Нормативним забезпеченням механізму рефінансування являються норми, нормативи, інструкції, методичні вказівки, інша нормативна інформація.

Проведений нами аналіз у другому розділі показав, що на 14.09.2020 року кредити рефінансування банків НБУ становили 55710 млн. грн., що значно перевищує суму 2019 року (45019 млн. грн.). Проаналізувавши ці показники ми вияснили, що це пов'язано з активізацією кризового процесу та зростанням попиту на підтримку ліквідності банківських установ за допомогою механізмів рефінансування.

На нашу думку, дослідження структури механізму рефінансування демонструє зростаючу тенденцію до домінування у ній надкороткотермінових кредитів овернайт (з 18393,7 млн. грн у 2016 році до 144604,3 млн. грн у 2018 році). Це свідчить про спрямованість політики Національного банку щодо регулювання ліквідності банківської системи на її миттєву складову. Окрім стандартних інструментів короткострокового рефінансування, Національний банк також запровадив довгострокове рефінансування банків терміном до 5 років для стимулювання економічного розвитку.

У ході дослідження переліку банків, яким найбільше надавалися кошти рефінансування, ми встановили, що на десять банків України припадає 80,67% від загального обсягу кредитів НБУ. При цьому, трійку лідерів становили: Укрексімбанк (23,48 млрд грн), Укргазбанк (8 млрд. грн.), Альфа-Банк (6,9 млрд. грн).

Що стосується погашення коштів рефінансування, то ми зазначили, що у 2019 р. найбільше коштів отримано від реалізації заставлених неплатоспроможними банками майнових прав за кредитними договорами – 1,73 млрд. грн. (47,97%) та об'єктів нерухомого майна – 297,8 млн. грн. (8,26%).

Протягом 2019 року Національний банк погодив умови реалізації заставлених майнових прав за кредитними договорами із сукупною

початковою ціною реалізації 62,50 млрд. грн. та об'єктів нерухомого майна із сукупною початковою ціною реалізації у розмірі 3,94 млрд. грн..

При цьому, у 2020 році Національний банк продовжує роботу із заставами неплатоспроможних банків, наданих йому як забезпечення кредитів рефінансування. Фактичний обсяг погашень за кредитами рефінансування, наданими неплатоспроможним банкам, у першому півріччі 2020 року становив 1,1 млрд грн.

Протягом 2020 року вживаються заходи щодо їх примусового виконання. На розгляді в судах залишається 60 справ, за якими наразі немає рішень, які б набрали законної сили для звернення їх до виконання, а також 10 справ про банкрутство майнових поручителів.

Задля підвищення ролі рефінансування у вітчизняній банківській системі, у третьому розділі було розглянуто світовий досвід. У ході даного дослідження ми відзначили, що доцільним є запровадження Національним банком цільової програми рефінансування банків під кредити реальному сектору на інвестиційні потреби та на підтримку оборотного капіталу. Це дасть змогу посилити ефективність інституту фінансового посередництва в Україні та дієвість монетарного інструментарію Національного банку України, а не просто бути джерелом фінансування нормативів останньої інстанції.

Основні проблеми реалізації механізму рефінансування можна розділити на такі категорії: не розвинуте використання короткострокових кредитів; необхідність подальшого розвитку ринку державних цінних паперів; порівняно високі ставки рефінансування; недостатній контроль за цільовим використанням кредитів.

Проаналізувавши наведене вище, можемо визначити основні шляхи вдосконалення механізму рефінансування НБУ банків в Україні:

- розкриття всіх видів кредитів та інформація про їх погашення в рамках підвищення прозорості Національного банку, що допоможе ретельно проаналізувати кредитний бізнес Національного банку;

- застосування ефективного методу оцінки фінансової стійкості банку, який визначить фактичне фінансове становище банку та зменшить ризик невиконання зобов'язань за кредитом рефінансування;
- удосконалити політику процентних ставок, особливо нижчі ставки дисконтування, що вплине на ринкові процентні ставки та наявність позикових коштів;
- моніторинг використання позик, отриманих від регулятора, з метою запобігання виведенню коштів за кордон або спекулятивним діям на валютному ринку;
- надзвичайна підтримка банків, які надають позики стратегічно важливим державним програмам та галузям;
- використання ефективних інструментів політики рефінансування з урахуванням досвіду розвинених країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архів рішень Національного банку України з монетарної політики. Офіційне сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/monetary/stages/archive-rish>. (дата звернення: 16.11.2020)
2. Бортніков Г.П., Любіч О.О. Гармонізація механізму управління ризиками банків із міжнародними стандартами. *Фінанси України*. 2017. № 3. С. 72-85
3. Бричка Б.Б. Суть, цілі та типи грошово-кредитної політики. *Гроші, фінанси та кредит*. 2019. №40. С. 182-186.
4. Бура В.І. Вплив системно важливих банків на банківський сектор України. *Вісник ОНУ імені Мечнікова*. 2017. Том 22. Вип. 5(58). С. 163-167
5. Буковинський С. А. До питання розробки монетарної стратегії подолання стагфляційної кризи. *Економіка України*. 2015. № 8. С. 4-30
6. Національний банк у 2017 році отримав на погашення заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків 2,1 млрд грн. Медіа-простір. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-u-2017-rotsi-otrimav-na-pogashennya-zaborgovanosti-za-kreditami-refinansuvannya-neplatospromojnih-bankiv-21-mlrd-grn> (дата звернення: 30.10.2020).
7. Вдовенко Л.О. Рефінансування як механізм підтримки стабільності банківської системи. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. №2. С. 7-17.
8. Гаркуша Ю.О. Особливості механізму рефінансування банків в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. №14. С. 755-759
9. Гаркуша Ю.О, Бахчиванжи І.І. Рефінансування банків: вітчизняна практика. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип 3 (08). С. 249-254

10. Гірняк В.В., Путьківський Т.А. Управління ліквідністю банків за умов економічної нестабільності (на прикладі АТ «Ощадбанк»). *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. С. 766-773.
11. Глущенко С. В. Монетарна політика: теоретико-методологічні аспекти: навч. посібник. Київ: НаУКМА, 2017. 64 с.
12. Грудзевич У.Я. Проблеми та перспективи впровадження вимог «Базель III» при визначенні ліквідності банків України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наукових праць*. 2018. Вип. 2 (130). С. 57-62.
13. Дерев'янка С.І. Центральний банк як ключовий елемент сучасної банківської системи. *Науковий журнал «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки»*. 2019. №3. С. 47-51
14. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
15. Дернова І. А. Обмінний курс гривні в системі макроекономічних показників. *Ефективна економіка*. № 4. 2016. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4895> (дата звернення: 01.04.2020)
16. Еркес О., Гордієнко Т. Нові нормативи ліквідності в системі ризик-орієнтованого нагляду за діяльністю банків України. *Економіка і суспільство*. 2019. Вип 20. С. 635-642. 2018.
17. Єгоричева С.Б., Прасолова С.П. Аналіз ролі рефінансування в забезпеченні фінансової безпеки банківської системи України. *Актуальні проблеми економіки*. №2 (188). 2017. С. 249-259
18. Зверяков, М. І., Коваленко В.В., Сергєєва О.С. Управління фінансовою стійкістю банків: підручник. К. : «Центр учбової літератури». 2016. 520 с.
19. Шульга Н.П., Уманців Ю.М., Мельниченко О.В. Рефінансування банків: монографія / за заг.ред.Н.П.Шульги. Київ: Київ.нац.торг.-екон. ун-т, 2017. 324 с.

20. Інструменти грошово-кредитного регулювання: Презентація НБУ від 30.04.2018. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/docscatalog/document?id=71289884> (дата звернення: 01.04.2020).
21. Інфляційний звіт Національного банку України, жовтень 2019. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-jovten-2019-roku>. (дата звернення: 15.11.2020)
22. Назаренко В.С. Операции рефинансирования Банка России и их влияние на кредитно-инвестиционный потенциал банковской системы. Экономика Предприимательство и право. 2018. Том 8. С. 135-140.
23. Коваленко В.В. Регулювання ліквідності банків України: проблеми та перспективи URL:<http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1702> (дата звернення: 01.04.2020)
24. Коваленко В. В., Ткаченко Д.О. Операції рефінансування у забезпеченні ліквідності банків України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 3 (08). С. 275-278
25. Косова Т.Д., Васирина О. Регулювання інфляційних процесів: теорія і практика. *Аграрна економіка*. 2016. № 2. С. 15-19
26. Коптюх О.Г. Вплив рефінансування на кредитний портфель банків: теоретичні аспекти та моделювання. *БІЗНЕС ІНФОРМ*. 2015. №5. С. 190-195.
27. Кузьмак О. М. Рефінансування як дієвий інструмент грошово-кредитного ринку України. *Інноваційна економіка*. 2014. № 3. С. 193-195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2014_3_27 (дата звернення: 01.04.2020).
28. Лепушинський. В. Монетарна політика НБУ: процентні ставки, кредитування та обмінний курс. URL: <https://bank.gov.ua/news/all/monetarna-politika-nbu-protsentni-stavki-kredituvannya-ta-obminniy-kurs>. (дата звернення: 24.11.2019)
29. Маринюк Л. Д. Удосконалення процентної політики банку. URL: <http://www.pu.if.ua>. (дата звернення: 16.11.2020)

30. Мельниченко О.В. Механізм рефінансування банків у контурі глобалізаційних процесів. *Ефективна економіка*. 2015. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3735> (дата звернення: 01.04.2020).
31. Мокеєва Н.Н., Истомин Ю.В., Гнездтлова И.С. Отдельные аспекты деятельности банка России: монография. 2019. 151 с.
32. Савлук С. Процентна політика центрального банку. *Вісник КНТЕУ*. 2018. №2. С. 32-46.
33. Ніколайчук С., Шоломицький Ю. Використання макроекономічних моделей для монетарної політики в Україні. *Вісник Національного Банку України*. 2015. № 233. С. 58-69
34. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
35. Політика монетарного розширення на підтримку зростання і розвитку / наук. ред. В. Юрчишин. Київ: Заповіт, 2016. 116 с.
36. Про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи: Положення НБУ від 17.09.2015 № 615. Дата оновлення: 19.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0615500-15> (дата звернення: 01.04.2020).
37. Про затвердження Змін до Положення про екстрену підтримку Національним банком України ліквідності банків: Постанова Правління Національного банку від 04.10.2019 № 119. Дата оновлення: 11.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0119500-19> (дата звернення: 01.04.2020).
38. Про затвердження Технічного порядку проведення Національним банком України операцій з банками: постанова НБУ від 30.04.2009 № 260. Дата оновлення: 23.01.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0260500-09>. (дата звернення 18.10.2020).
39. Про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України: Постанова Правління Національного банку від 13.07.2010 р. № 327 (дата оновлення: 20. 04. 2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0540-10> (дата звернення: 01.10.2020).

40. Технічний порядок проведення операцій з надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України: Постанова Правління Національного банку від 30.09.2010 № 445 (дата оновлення: 30. 09. 2010). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0445500-10> (дата звернення: 01.04.2020).

41. Про окремі питання рефінансування банків: Постанова Правління Національного банку від 22.05.2014 № 303 (дата оновлення: 31. 05. 2014). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0532-14> (дата звернення: 01.04.2020).

42. Єфимова Ю.О., Фурсова В.А. Принципи діяльності Національного банку України в сфері рефінансування. *Стратегічні перспективи розвитку промислових регіонів України в умовах економічної турбулентності*: Збірник доповідей Всеукр. студент. науково-практ. конф., м. Маріуполь. 2019 р. С. 480-481.

43. Савченко Т. Циклічність економічних процесів та вплив Національного банку України на фази економічних циклів. Вісник Національного банку України, 2011. № 6. С. 38–44.

44. Скасовуються економічні нормативи миттєвої та поточної ліквідності. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/skasovuyutsya-ekonomichni-normativi-mittyevoyi-ta-potochnoyi-likvidnosti> (дата звернення 12.09.2020)

45. Статистика офіційного сайту Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#3> (дата звернення: 15.09.2020)

46. Про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи: Постанова Правління Національного банку від 19.09.2015 р. № 615 (дата оновлення: 27. 04. 2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0615500-15> (дата звернення: 01.04.2020).

47. Національний банк у 2018 році отримав на погашення заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків понад 2,6 млрд грн. Медіа-простір. Офіційна сторінка НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-u-2018-rotsi-otrimav-na-pogashennya-zaborgovanosti-za-kreditami-refinansuvannya-neplatospromojnih-bankiv-ponad-26-mlrd-grn> (дата звернення: 15.09.2020)

48. У 2019 обсяги погашення заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків збільшилися на 0,96 млрд грн до 3,6 млрд грн. Медіа-простір. Офіційна сторінка НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-2019-obsyagi-pogashennya-zaborgovanosti-za-kreditami-refinansuvannya-neplatospromojnih-bankiv-zbilshilis-na-096-mlrd-grn-do-36-mlrd-grn> (дата звернення: 15.09.2020)

49. Тавадзе И. З. Денежно-кредитная политика Грузии и ее роль в регуляции денежного оборота. Публічне урядування. 2016. № 3. С. 181-189

50. Токарчук Т. Особливості макроекономічного прогнозу. Монетарна політика: виклик НБУ університетам. URL: https://events.bank.gov.ua/uchallenge/src/files/03_Tokarchuk_20.09.pdf (дата звернення: 24.11.2020)

51. Уточнення основних прогнозних показників економічного і соціального розвитку України на 2020-2022 роки. URL: https://issuu.com/mineconomdev/docs/2019_10_16_forecastpresentation_23. (дата звернення: 28.10.2020)

52. Шмуратова Я.А., Стецура О.С. Рефінансування банків в умовах фінансової нестабільності. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 10. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/119.pdf.

53. Христофорова О.Ф., Мінасян М.Т. Ліквідність банківської системи та практичні аспекти її забезпечення в сучасних умовах України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. 36. 2019. С. 109-114

54. Шарп У.Ф, Александер Г.Дж., Бэйли Дж.В. Інвестиції [пер. с англ.]. М.: Инфра-М, 2011. 1028 с.

55. Шелудько С. А. Інструменти валютного регулювання: склад, класифікація, методи застосування. *Вісник Одеського національного університету*. 2015. № 2. С. 165-168

56. Шепель Є. Рефінансування як одна із форм підтримки ліквідності банків України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 7. С. 772–774
57. Dadashova P., Jonsson M., Onyshchenko H. Macroeconomic Effects of Introducing a Capital Conservation Buffer in the Ukrainian Banking Sector. *Visnyk 98 of the National Bank of Ukraine*. 2019. № 243, pp. 33-42. URL: <https://doi.org/10.26531/vnbu2018.243.031>
58. Q&A: прогноз облікової ставки. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/news/all/qa-prognoz-oblikovoyi-stavki>. (дата звернення: 28.10.2020)
59. S.Kiiashko. Applications of DSGE models in central banking: key issues explored during research workshop of the National bank of Ukraine. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*. 2018. No. 246. P. 4-9
60. The Federal Reserve System. URL: <https://www.federalreserve.gov/>. (дата звернення: 17.11.2020).
61. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. Дата оновлення: 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 17.11.2020).
62. Фурман В. Цільове рефінансування. Інтернет видання Zn.ua. 2020. URL: <https://zn.ua/ukr/finances/tsilove-refinansuvannja.html> (дата звернення: 17.11.2020).

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні інструменти рефінансування НБУ*

Інструменти	Мета залучення банками	Періодичність / строк	Застава	Порядок надання
1	2	3	4	5
Овернайт	Забезпечення виконання обов'язкових нормативів	Щоденно	Державні облигації України, облигації міжнародних фінансових організацій та депозитні сертифікати	Автоматично до 100% обсягу обов'язкових резервів
Щотижневі тендери	Регулювання короткострокової/середньострокової ліквідності	Кожного тижня щоп'ятниці	Державні облигації України, депозитні сертифікати, іноземна валюта, облигації міжнародних фінансових організацій	Процентний або кількісний тендер
Операція прямого РЕПО	Регулювання короткострокової/середньострокової ліквідності	За зверненням до Банку (строк – до 90 днів)	Державні облигації України	Укладання двосторонньої угоди
Позачергові тендери	Регулювання короткострокової/середньострокової ліквідності	Залежно від ситуації на ринку строк – до 360 днів (понад 90 днів – додаткові вимоги)	Державні облигації України, депозитні сертифікати, іноземна валюта, облигації міжнародних фінансових організацій	Процентний або кількісний тендер
Стабілізаційний кредит	Усунення загрози стабільної діяльності через тимчасові проблеми з ліквідністю	Залежно від потреби банку строк – до двох років із можливою пролонгацією	Державні облигації України, депозитні сертифікати НБУ,	Клопотання про надання стабілізаційного кредиту, фінансову модель розвитку банку,

1	2	3	4	5
		до одного року. Загальний строк не може перевищувати п'яти років	іноземна валюта, облігації підприємств та місцевих позик, цінні папери ДІУ, векселі, майнові права, повітряні і морські судна, залізничний рухомий склад та ін.	графік повернення стабілізаційного кредиту та сплати процентів, письмове запевнення банку, щодо збільшення розміру регулятивного капіталу банку на суму не менше ніж 15% від суми стабілізаційного кредиту та ін.
Довгострокове кредитування	Регулювання довгострокової ліквідності	Визначатимуться ухвалами окремих рішень Правління НБУ після розгляду відповідних питань Комітетом з монетарної політики.	Пул активів (крім іноземної валюти)	Умовою надання довгострокового кредиту рефінансування є згода банку, яка зазначена в заявці банку на участь у тендері з підтримання ліквідності банків, на коригування процентної ставки в разі зміни облікової ставки Нацбанку.

*побудовано автором за даними [20]

Додаток Б

Динаміка монетарних операцій Національного банку України у 2016–2020** роках, млн. грн.*

Період	Кредити рефінансування банків (залишок за основною сумою)	в тому числі:				Депозитні сертифікати Національного банку України (залишок за основною сумою)	в тому числі:	
		кредити овернайт	тендерні кредити	інші кредити			депозитні сертифікати овернайт	Депозитні сертифікати овернайт
				всього	з них: без неплатоспроможних та банків у стадії ліквідації			
30.12.2016	69202	0	1 555	67647	22319	62239	10837	51402
29.12.2017	61757	0	7 374	7125	54383	11106	58 100	17 062
29.12.2018	54801	0	4 200	4200	50601	9793	47693	15875
28.12.2019	45019	0	104	104	44916	7621	126169	32940
14.09.2020	55710	0	19994	19994	35717	0	102853	12762
Абсол. приріст 2017/2016 роки	-7445	0	5819	-60522	32064	-51133	47263	-34340
Абсол. приріст 2018/2017 роки	-6956	0	-3174	-2925	-3782	-1313	-10407	-1187
Абсол. приріст 2019/2018 роки	-9782	0	-4096	-4096	-5685	-2172	78476	17065
Абсол. приріст 2020*/2019 роки	10691	0	19890	19890	-9199	-7621	-23316	-20178

*Примітка: побудовано та розраховано автором за матеріалами [45]

**Примітка: станом на 14.09.2020